

В. П. КІСЕЛИЧНИК,
кандидат юридичних наук

МІСЬКЕ ПРАВО ЛЬВОВА: ВІД МАГДЕБУРГІЇ ДО СТАТУТНОГО ПРАВА

У статті розглядається міське право Львова XIV – початку XX ст., яке хронологічно поділяється автором на періоди (цикли) магдебурзького і статутного права. Висловлюється думка, що перехід наприкінці XVIII ст. від магдебурзького до статутного права зумовлювався багатьма історичними чинниками, насамперед потребами модернізації суспільства. Наголошується на приватному характері магдебурзького права і публічному характері статутного права.

Ключові слова: Україна, Львів, історія права, магдебурзьке право, статутне право.

В статье рассматривается городское право Львова XIV – начала XX в., которое хронологически делится автором на периоды (циклы) магдебургского и статутного права. Высказывается мнение, что переход в конце XVIII в. от магдебургского к статутному праву был обусловлен многими историческими факторами, прежде всего потребностями модернизации общества. Подчеркивается частный характер магдебургского права и публичный характер статутного права.

Ключевые слова: Украина, Львов, история права, магдебургское право, статутное право.

The municipal law of Lviv of XIV – beginning of XX century is described in this article. It is divided chronologically by author into the periods of Magdeburg and statute law. Here's expressed the thought that the transition from the Magdeburg to statute law in the end of XVIII century had been caused by many historical reasons for society modernization. There's been stressed the private character of Magdeburg law and public character of statute law.

Key words: Ukraine, Lviv, history of law, Magdeburg law, statute law.

Висока роль права в суспільстві спонукає відкривати у ньому нові грані і шукати шляхи підвищення ефективності його впливу на поведінку людей і суспільні процеси. Статичних характеристик права як явища для цього недостатньо. Потрібні динамічні характеристики, серед яких однією з основних є історична динаміка. Сучасні правознавці намагаються описати цю динаміку за допомоги такого поняття, як цикли права. Цикл права розуміють як послідовне усвідомлення правової потреби, формування правової ідеї, концепції, визначення предмета правового регулювання, розробку та прийняття закону чи іншого нормативно-правового акта як нормативно-концентруючого вираження правотворюючої ідеї і волі, реалізацію права, контроль, аналіз і оцінку правових результатів, зміну правових поглядів, позицій і підходів, нові закони тощо¹.

Сучасне розуміння циклів права створює додаткові методологічні можливості для історико-правового дослідження багатьох історико-правових явищ, зокрема, львівського міського права. В історії львівського міського права можна виокремити чимало циклів, проте самими значущими є цикли магдебурзького (XIV–XVIII ст.) та статутного (друга половина XIX – початок XX ст.) права. Ці цикли історично пов'язані як «попередній» і «наступний», проте вони є настільки відмінними, що їх вивчення ставить питання про наступність і перервність в історії міського права м. Львова. Запропонована нами концепція міського права вирізняється комплексним розумінням права як багатогранного явища, що живе і безперервно розвивається у різних виявах. З огляду на це, основною метою статті є аналіз циклічного розвитку міського права Львова в період з XIV до початку XX ст.

Теоретичному осмисленню природи, місця і ролі міського права в історії українського права присвячено мало спеціальних історико-правових досліджень. Здебільшого історики права зверталися до цієї проблематики при вивченні історії громад та міського самоврядування. Одним із перших у вітчизняній історіографії юридичний підхід до аналізу міського права застосував С. М. Іваницький-Василенко. У науковій розвідці «Джерела магдебург-

ського права в Західній Русі й Гетьманщині», введеної в науковий обіг І. Б. Усенком, він не зупинився на традиційних історичних проблемах магдебурґії, а намагався з'ясувати зміст норм магдебурзького права в Україні та порівняти з аналогами у німецьких містах². На думку І. Б. Усенка, саме С. М. Іваницький-Василенко заклав методологічний підхід, який досі не знайшов свого гідного продовження.

Проте поступово міське право стає самостійним об'єктом історико-правових досліджень³. Чисельність і якість наукових праць, певна єдність їх методологічних настанов засвідчують формування окремого наукового напрямку в українській історіографії, в українській науці історії держави і права – історії громад і місцевого самоврядування. Проте, слід зазначити, що у межах цього напрямку вивчення самоврядного (міського) права відіграє допоміжну роль.

У період обговорення назрілої на сьогодні реформи місцевого самоврядування в Україні та прийняття статутів територіальних громад увага до історії міського (муніципального) права зростає, що у свою чергу вимагає застосування всього арсеналу підходів, методів і прийомів історико-правової науки.

Питання про причини поширення, роль і значення магдебурзького права, яке впродовж століть визначало правовий статус значної кількості європейських міст, зокрема і українських, залишається і на даний час предметом наукових досліджень і гострих дискусій. Однак напрям наукових розвідок, джерельна база та глибина наукового пошуку істотно змінились. Серед науковців провідною ідеєю стала ідея опису і розмежування «чистого», «справжнього» магдебурзького права і міського права, яке ґрунтувалося на правових засадах магдебурзького. Підтвердженням цієї думки є слова Г. Бухди про те, що потрібне докладне опрацювання усіх переписів і найретельніші порівняння, щоб відрізнити чисте, справжнє магдебурзьке право, тобто те, яке використовувалося колись у самому Магдебурзі, від того, яке з нього було витворене на сході, або видавалося як магдебурзьке⁴.

Є. О. Харитонов вважає, що «говорючи про запозичення права Магдебурґа чи іншого міста, слід мати на увазі, що сприймалося не оригінальне магдебурзьке (чи якесь інше) право. Скоріше, це були закони «материнського права» (Mutterrecht), зафіксовані на момент запозичення та адаптовані до потреб конкретного «запозичальника»... Таким чином, право, що поширилося з Магдебурґа приблизно у 80 міст Європи, зазнавало постійних змін, адаптуючись до потреб практики і стаючи усе більш універсальним»⁵.

Суттєвою ознакою магдебурзького права, що вплинула на його швидке поширення, була ґрунтовна, розроблена на високому рівні юридичної техніки, джерельна база. Ранні джерела магдебурзького права* не збереглися, оскільки 10 травня 1631 року під час зруйнування Магдебурґу були знищені приміщення суду і судовий архів⁶.

Розвиток німецьких міст на основі магдебурзького права у Середньовіччі сягнув таких форм міської та громадської самоорганізації, як ніде у Європі, і

* Дослідники вважають найдавнішим документом магдебурзького права привілей магдебурзького архієпископа Віхмана від 1188 року.

припав у Німеччині на той час, коли татарські походи й спустошення середини і другої половини XIII ст. у Польщі і Угорщині викликали заходи щодо використання німецької колонізації для залюднення спустошених міст і сіл, піднесення підупалої торгівлі та економічного життя⁷.

Починаючи з XII ст., німці-колоністи осідають у містах Галицько-Волинського князівства. Кількість їх збільшується у XIII ст., коли для заселення спустошених монгольськими ордами українських земель та ліквідації наслідків поразок почало не вистачати власних людських ресурсів. Князі, особливо Данило Галицький, усіяло заохочували німців до переїзду на українські землі⁸, обіцяючи їм різні вигоди. Ось як описує літопис німецьку колонізацію в Україні після монгольської навали: «Німці з Сілезії, Саксонії та з Рейну були основними переселенцями до руських міст, які відбудовувалися чи будувалися заново. Німці йшли вдень і вночі, купці і ремісники, бо власне їх найбільше бракувало»⁹. Серед міст, які заселяли німці по татарським лихоліттям, був і Львів¹⁰.

І саме німці-колоністи починають відігравати важливу роль в організації і розвитку ремесла у місті Львів. Про масштаби переселення німців до Львова свідчить той факт, що вони до XVI ст. становили більшість населення міста¹¹. Однак, вважаючи місцеві порядки, до яких їм потрібно було звикати, недосконалими, вони заводять у місцях компактного проживання свої торговельно-промислові традиції та звичаї. А згодом для забезпечення панування повної свободи своїх дій, запроваджують норми магдебурзького права, яке інколи називали шрьодським*, або хелминським. На думку проф. О. Ф. Кістяківського, Хелминське право було видозміною, шляхом судової практики, права магдебурзького¹². Джерела згадують, що вже за князя Лева вони мали тут свого вїта Бертольда Штехера, який за вірну службу князеві був нагороджений млином і ставком біля міста, а також невеликим селом Малий Винник і маєтком Підберестя¹³.

Сам факт існування вїта, посада якого могла бути лише при міському устрої, заснованому на німецькому праві, є важливим доказом того, що вже в XIII ст. у Львові існувала організована німецька громада, що керувалася власними правами¹⁴, даними на підставі якогось локального привілею, який однак досьогодні не зберігся. Але можна зробити припущення, що його (привілей) одержав Бертольд Штехер як локатор, тобто той, хто за дозволом князя взявся збирати переселенців і організувати нову колонію, за що його мали призначити вїттом.

Не зберегли архівні матеріали й інформацію про те, яким було становище вїта у тодішньому Львові, але можна вважати, що воно не дуже відрізнялося від становища вїта в будь-якому іншому місті, якому було надано магдебурзьке право. Вїт був представником князя перед громадою, і навпаки – громади перед князем. Посада його була спадковою, обсяг влади широкий. Самоврядний устрій німецької громади, відповідно до норм магдебурзького права, не тільки впливав на розвиток самоврядування інших національних громад, зокрема, руської, він збагачувався їхніми традиціями та звичаями. Насичення маг-

* Шрьодським це право інколи називали тому, що у м. Ноймаркті (нині польське місто Шрьода) раніше від інших міст Сілезії почали застосовувати норми цього права.

дебурзького права місцевими традиціями та звичаями поступово привело до того, що норми німецького права перестають бути чужорідними для багатонаціональної громади міста.

У XIV ст. постійні татарські навали і міжусобні війни спричинили занепад могутності Галицько-Волинського князівства. Після смерті останнього князя Болеслава-Юрія (1340 рік) почалася боротьба між її державами-сусідами за Галичину і Волинь. Литовський князь Дмитро-Любарт зайняв Волинь, а польський король Казимир – Галичину (1340 рік) і захопив Львів¹⁵. З цього моменту магдебурзьке право проникає на Русь через посередництво Польщі, з огляду на те, що німецьке право за князювання короля Казимира було офіційно визнано в Польській державі¹⁶. Однак не викликає сумніву той факт, що це був вже другий етап поширення магдебурзького права. Зокрема А. Яковлів вказував, що король Казимир ще 1352 року закріпив за синами померлого львівського війта Мартіна володіння, які їх дід Бертольд, перебуваючи також на посаді війта м. Львова, отримав від галицького князя Лева¹⁷. Ці історичні факти стали підставою твердження М. С. Грушевського про те, що німецьке право в Галицькій Україні в першій половині XIV ст. було явищем загальновідомим, і тому не може вважатися нововведенням¹⁸.

У період воєн між Польщею і Литвою Львів був майже повністю знищений¹⁹, тому польський король вирішив заново відбудувати Львів, розширити його територію. Нове місто, вважав король, потребувало нової організації міської влади, тому 17 червня 1356 року Казимир видав диплом, найважливіший постулат якого звучить так: «Зважаючи на численні набіги і руйнування, яких зазнало наше місто від усякого роду недругів, і прагнучи, щоб воно якомога більше придбало собі користі, вигод і достатків, з метою піднесення і розвитку міста, надаємо йому на вічні часи німецьке право, зване по-простому магдебурзьким [...]. Звільняємо згадане місто і його мешканців з під будь-якої юрисдикції і влади каштелянів, воєвод і суддів. Мешканці міста, відповідно до німецького права будуть підпорядковуватись і нести відповідальність тільки перед своїм війтом, а війт уже перед нами, або перед нашим старостою, який буде делегований. Що стосується кримінальних справ, то надаємо війтові цього міста повну владу судити, виносити вироки і карати згідно приписів німецького права»²⁰.

Історично це перша документальна письмова згадка про надання Львову права на міське самоврядування. Однак, окремі дослідники вважають (і, як видається, не безпідставно), що пожалування магдебурзького права Львову королем Казимиром було тільки підтвердженням попередніх привілеїв. Ця думка має документальний ґрунт, бо ще внук Данила Галицького обіцяв німецьким купцям право вільної торгівлі у своїх володіннях²¹. Нарешті, останній галицький князь Юрій жалує місту Сяноку привілеї на магдебурзьке право ще в 1339 році. Малоімовірним видається, щоб такому малому місту, як Сянок, магдебурзьке право було надано раніше Львова. На підтвердження такої думки може слугувати досить поширена практика повторної локації для міст Сілезії та Польщі, зокрема і для м. Вроцлава у 1261 році²².

Магдебурзьке право в Україні діяло як основа самоврядування великих міст. Різні міста добивалися цього права в різний час, і права, які вони дістали

від правителів, були не однакові в кожному випадку і доповнювались чи змінювались протягом історії все новими королівськими і князівськими грамотами²³. Докладну інформацію про поширення магдебурзького права в західній (польській) і східній (українській) частинах Галичини подає нам Р-Ф. Кайдль. Він налічує до 400 міст, містечок і сіл, яким упродовж XIV–XVI ст. було надане таке право²⁴.

Безумовно, що з запровадженням в українських містах самоврядування на підставі норм магдебурзького права Польщею переслідувались певні цілі. В. Б. Антонович висловив думку, що тогочасний польський уряд шляхом надання містам самоврядування хотів врятувати міські громади від економічного занепаду, бо добробут міського населення значно підупав через різноманітні побори і утиски з боку місцевої старшинської влади і замкових феодалів²⁵.

Запроваджуючи німецький тип устрою і форму правління в містах, польські королі, очевидно, крім фінансових, мали і політичні цілі. Правителі Польщі, відзначає І. А. Лінниченко, хотіли в такий спосіб, як і королі західних країн, створити третій стан, який би в майбутньому став їхнім спільником у боротьбі з постійно зростаючим шляхетством²⁶.

М. С. Грушевський у цілому позитивно характеризує роль і значення, яке відіграло магдебурзьке право у розвитку торгівлі і промисловості німецьких міст, одночасно відзначає, що воно будучи витвором спеціальних суспільних і державних відносин, результатом боротьби певних чинників – для міщанства руського чи польського, вже було чужим і не змогло вирішувати ті проблеми, які висувалися місцевими (відмінними від німецьких – *В.К.*) обставинами²⁷. Більше того, на думку М. С. Грушевського, саме магдебурзьке право стало причиною занепаду міст²⁸, внесло у міське життя аномальні явища, витіснило або зовсім позбавило руську громаду управління містами можливістю користуватись міськими привілеями і свободами*.

І лише М. В. Довнар-Запольський, заперечуючи думку про негативне значення німецького права як запозиченого, «чужого права», що не мало жодного «ґрунту» в містах України, зазначав, що «історики перебільшують негативні сторони життя міської громади за німецьким правом і що питання це слід розглядати всебічно». Сприяючи, з одного боку, утвердженню в українських містах іноземців, магдебурзьке право, на думку М. Довнара-Запольського, одночасно впливало й на більш швидке економічне зростання міст²⁹.

Німецьке право запроваджувалося у Львові поетапно. Спочатку воно поширюється у місті як колоніальне право, право для окремої німецької громади. Казимир, відзначає О. Чоловський, застав у місті німців, зорганізованих в окрему громаду, яка управлялася власним правом³⁰.

Галицько-волинські князі надавали привілеї німецьким колоністам, щоб заохотити їх поселення у державі і сприяти її економічному розвитку та відродженню. Найважливішим привілеєм було врядування за німецьким міським

* З такою думкою М. Грушевського погоджується і І. Крип'якевич. *Крип'якевич І. Русини властители у Львові.* – Львів, 1906. – с. 1.

правом. Спочатку норми німецького міського права поширювалися тільки на німецьких колоністів, регулювали правові відносини між ними. Історичних документів про цей період запровадження магдебурзького права у Львові практично не збереглося, з огляду, очевидно, на те, що місто зазнало великої пожежі у 1381 році*. А ті, що збереглися, свідчать про німецьке міське право як звичне явище за часів ще Галицько-Волинської держави.

Для другого етапу запровадження німецького міського права у Львові характерно його поширення на всю львівську громаду, а не лише на німців-колоністів. Така зміна була пов'язана і з політикою польських королів, які переводили вже заселені землі приватних власників з приватних міст і сіл від польського до німецького права³¹.

Особливістю надання німецького права для міста Львова було те, що місто отримало його у повному обсязі і саме як міське німецьке право.

А. І. Яковлів вважав, що наприкінці XVII ст. в усіх українських землях, що належали до об'єднаної польсько-литовської держави, сформувалася місцева система самоврядування на основі німецького права, яка мала певні відхилення і модифікації. І лише великі міста, колишні центри державного життя, такі, як Львів і Київ, мали повнітні міську організацію за магдебурзьким правом**, на відміну від інших міст та торгових сіл, які мали неповну магдебурзьку організацію. М. Ф. Владимирський-Буданов вказує ще й на третю категорію таких міст – приватно-панські міста з найменшими правами***, що отримували привілей на устрій за магдебурзьким правом здебільшого від свого пана-власника, з його волі та ласки, яку він міг довільно змінити або взагалі скасувати³².

Саме у цей період повною мірою виявилися характерні риси львівського самоврядування як самоврядування за міським німецьким правом. На норми магдебурзького права дедалі більший вплив справляють практика органів міського самоврядування (міської ради і лави) та місцеві традиції. Міське право збагачується, приймається громадою як своє, а не чужорідне. Львів стає чи не єдиним містом в Україні, яке досягло у самоврядуванні західно-європейських взірців. Саме воно, зазначав Я. Падох, стало тим старшим (матірним) містом (Mutterstadt) для всієї Червоної Русі щодо міського устрою й автономії, стає центром поширення (верховним осідком) магдебурзького права на східні терени України****.

* Загалом пожежі у місті були не рідкісним явищем, за 1351-1734 рр. місто горіло 14 разів, Badecki K., *Memoryal pozaru miasta Lwowa*, Lwyw 1927. – s. 22. Невідомий автор хронології пожеж Львова XIV–XVIII ст. нараховує 23 пожежі у місті, які згадуються у львівських актових джерелах та роботах Зімовича і Алембека, ЦДІА України у м. Львові, Ф. 52, Оп. 1, Спр. 41, Арк. 54. Д. Зубрицький подає 25 великих пожеж міста. – *Zubrzycki D., Kronika miasta Lwowa*. – Lwyw. – 1844. – s. 52, 122, 126, 138, 149, 150, 177, 187, 194, 195, 205, 231, 232, 249, 258, 265, 283, 288, 290, 300, 377, 423, 430, 465, 475.

** На думку Я. Падоха, такий статус на магдебургію мав і Кам'янець. Падох Я. *Міські суди в Україні після 1648 року*, Мюнхен. – 1948. – С. 12.

*** До такої категорії належали і всі села, які отримували привілей на самоврядування від своїх панів-власників.

**** Зокрема і для м. Кам'янець після 27-річної турецької неволі (1672–1699).

Цикл магдебурзького права завершився у м. Львові наприкінці XVIII ст., коли західноукраїнські землі ввійшли до складу Австрійської монархії. Завершення цього циклу пов'язане з багатьма історичними процесами, значимість яких визначається на основі різних концептуальних підходів. Концепція модернізації найбільш поширена для опису складного комплексу змін, яких зазнають суспільства на своєму шляху від відсталості до прогресу. На думку Н. Дейвіса, «мета модернізації – сучасне урбанізоване, індустріалізоване суспільство, де більшість населення заробляє на прожиток у містах і на підприємствах. Модернізація складається з 30-40 взаємопов'язаних змін: кожна ланка цієї низки – доконечний компонент усього процесу. Модернізація загалом охоплює індустріалізацію та «промислово революцію», тепер їх здебільшого вважають за важливу складову частину або стадію загального процесу»³³.

Динаміка модернізації як рушія змін у різних європейських країнах і навіть у межах однієї країни була різною. Для Австрійської монархії, до складу якої 1772 року увійшло і місто Львів, були притаманні не тільки невисока динаміка модернізації, а й великий контраст між модернізованими столичними регіонами і далекими провінціями, зокрема, Галичиною. Серед інших причин цього – політична реакція на французьку революцію.

«Французька революція має одну загальну прикмету не властиву будь-якому іншому з численних європейських заворушень. Бо й справді, то була подія, що надала слову «революція» його повного сучасного значення; то революція не просто політичний переворот, а й цілковите знищення певної системи врядування разом з її соціально-економічними та культурними підвалинами»³⁴.

У результаті протистояння революційним змінам і участі у наполеонівських війнах Австрійська монархія дуже змінила свої кордони, утвердилася як держава із суворо контрольованим внутрішньодержавним життям. Цілком зрозуміло, що династія Габсбургів намагалася ліквідувати ті суспільні інститути, які могли стати основою для змін. Серед них самоврядний устрій міст і міське право. Однак, згодом для збереження монархії стало необхідним проведення політичних, правових та економічних реформ, які означали б рух від абсолютної монархії до конституційної, від поліцейської держави до держави правової³⁵.

Новий історичний цикл міського права у м. Львові розпочинається в 40-х роках XIX ст., коли в результаті протистояння поліцейсько-абсолютистського режиму Габсбургів і ліберальних кіл австрійського суспільства сформувалася стійка опозиційно-ліберальна програма невід'ємною складовою якої стала доктрина самоврядування громад³⁶. Відома на той час у Європі, вона розглядала громади, як і інші органічно виниклі корпорації, незалежними від держави, яким, як і окремим індивідуумам, приписувала наявність непорушних природних прав. Відповідно управління власними справами громад у жодному разі не могло бути порушено зовнішнім втручанням. Свобода громади у своїй ідеології була спрямована проти абсолютизму.

Проте, монархічний режим Габсбургів, урядова політика модернізації якого оцінювалася європейськими істориками як нерішуча, всіляко стримував реалізацію громадської (громадівської) моделі самоврядування. Серед причин

такої стратегії суперечність між політичною потребою централізації багатонаціональної монархії та економічною та соціальною потребою її децентралізації. Потреба децентралізації обумовлювалася, зокрема, масовою урбанізацією, яка «породила купу нових проблем, цілий ряд нових соціальних класів і чимало нових суспільних послуг»³⁷.

Масштаб цих завдань був занадто великим для центральної влади, з огляду як на територію монархії, так і на нерівномірний розвиток її частин.

Однак децентралізація не стала результатом реформи влади та управління. Тільки революційні події 1846 року серед трансформаційних процесів започаткували і процес децентралізації, розвитку територіальних громад і самоврядування. Особливості цього процесу вкоренилися у закономірностях і особливостях переходу Австрії від абсолютної до конституційної монархії. Саме розвиток австрійського конституціоналізму у другій половині XIX ст. можна вважати етапом законодавчої реалізації ідеї про право громади на самоврядування у другому циклі історії львівського міського права. Надалі міське право Львова розвивалося як елемент системи австрійського права. Його характерною рисою була провідна роль статуту як нормативно-правового акта вищої юридичної сили.

Статут м. Львова 1870 року за сутністю – основний нормативний акт локальної саморегуляції, за змістом – впорядкована сукупність норм права, які регламентують діяльність міських самоврядних органів і є обов'язковими для них та посадових осіб органів міського самоврядування, а також для закладів, товариств і фондів, що здійснюють свою діяльність на території міста і для мешканців Львова. За формою міський статут – це кодифікований нормативно-правовий акт, прийнятий у встановленому порядку³⁸. Норми та положення статуту забезпечували системність міського права, оскільки всі інші нормативно-правові чи організаційно-розпорядчі акти – виборчі ординації, регламенти, ухвали, розпорядження, інструкції, положення, службові приписи, приймалися на основі положень статуту і не могли йому суперечити. Статут визначав також предмет правового регулювання, розуміння якого є надзвичайно важливим для характеристики цього циклу історії міського права Львова. Загалом предмет правового регулювання охоплював всі міські відносини, які включали в себе: земельні відносини, відносини членства у громаді, управління майном громади, безпеку людей та їхнього майна, укладання бруківки та утримання доріг громади, мостів, вулиць, площ, безпеку та надійність дорожніх і водяних комунікацій, відносини поліцейського нагляду, справи убогих, опіку над добродійними закладами громади, шкільництво, примирні процедури, запобігання жебрацтву³⁹.

Як бачимо, предмет правового регулювання у другому циклі міського права істотно розширюється у порівнянні з першим циклом (магдебурзьке право). Це пов'язано як із загальноісторичними процесами, зокрема, процесами модернізації та урбанізації, так із самою природою міського права. Воно залежить від взаємодії та протистояння публічної та приватної влади і набуває характеру приватного чи публічного права. Міське (магдебурзьке) право періоду Середньовіччя було приватним і ґрунтувалося на основних правах, які вибо-

рювали середньовічні міста – право на незалежність і вільне здійснення своїх прав, зокрема, здійснення юрисдикції над своєю територією і над усіма особами та речами, що перебували в її межах, право на індивідуальну або колективну самооборону проти озброєного нападу⁴⁰. Статутне міське право другої половини XIX – початку XX ст. – це публічне право, яке ґрунтувалося на засадах австрійського конституційного права, входило до системи права Австро-Угорщини, і регулювало відносини публічного характеру. Не випадково § 18 статуту м. Львова декларував, що статут не порушує приватно-правових відносин у загальному і, зокрема, право власності та користування, які служили окремим частинам громади чи її членам, а також окремим групам мешканців, товариств чи корпорацій⁴¹.

Тому наступність описаних двох циклів історії міського права Львова в основному виявляється не у нормах, а у природному праві громади на самоврядування, в історико-правовій свідомості мешканців Львова, у певних правових та історичних символах.

Аналіз двох основних циклів міського права Львова підтвердив думку, відповідно до якої самоврядування завжди в тій чи іншій формі супроводжувало існування і функціонування львівського міського громади. Поступовий розвиток міської громади забезпечував формування традиції міського права, яка у Середньовіччі була складовою західної традиції приватного права, а наприкінці XIX – початку XX трансформувалася у традицію міського публічного права. Трансформація міського права засвідчила історичний перехід від громади як певної спілки, корпорації, що мала договірний характер, до громади як складової територіальної організації держави. У результаті цього переходу самоврядна влада стає публічною, проте відрізняється від публічної державної влади істотними демократичними традиціями.

1. *Тихомиров Ю. А.* Правоприменение: от стихийности к системе // Журнал российского права. – 2007. – № 12. – С. 27. 2. *Іваницький-Василенко С. М.* Джерела магдебурзького права в Західній Русі й Гетьманщині // Правова держава. Щорічник наук. праць. – Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2001. – С. 123–131. 3. *Кіселічник В.* Львівське міське право: поняття, джерела, періодизація та зміст // Вісник Львівського університету. Серія юрид. – 2004. – Вип. 39. – С. 102–110. 4. *G. Buchda.* Magdeburger Recht // Handwörterbuch zur Deutschen Rechts-geschichte, III Band, 1984. – S. 137. 5. *Харитонов Є. О.* Історія приватного права Європи: Західна традиція. – Одеса: А.О. БАХВА, 2001 – С. 151–152. 6. *G. Buchda.* Вказ. праця. – С. 136. 7. *Грушевський М.* Історія України-Руси XIV–XVIII віку. – К., 1994. – Т. 5. – С. 223; *Jakowliw A.* Das deutsche Recht in der Ukraine, Leipzig 1942. – S. 10. 8. *Субтельний О.* Україна. Історія. – К., 1991. – С. 66. 9. Полное собрание русских летописей. Т. 2. Ипатьевская летопись. – М., 1962. – С. 843. 10. *Крип'якевич І.* Історичні проходи по Львові. – Львів, 1991. – С. 16. 11. *Крип'якевич І.* Львівська Русь в I половині XVI віку. – Записки НТШ. – 1907. – Т. 79. – С. 5. 12. *Кистяковський А.* Права, по которым судился малоросийский народ. – К., 1879. – С. 61–62. 13. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tzw. Bernardynskiego we Lwowie w skutek fundacyi A. Stadnickiego. – Lwyw. – 1870. – Т. 2. – S. 1–2. 14. *Чождовський А.* Lwyw za ruskich czasow, Lwów 1891. – S. 35. 15. *Енциклопедія українознавства.* – Львів. 1993. – Т. 1. – С. 345. 16. *Кіселічник В.* Про надання українським містам у XIV–XVII ст. магдебурзького права // Право України. –

1996. – № 9. – С. 83. **17.** *Jakowliw A.* Вказ. праця. – С. 11. **18.** *Грушевський М.* Історія України-Руси. – Львів, 1905. – Т. 5. – С. 226. **19.** *Терлецький О.* Події на Галицькій Русі в р. 1340 по смерті Болеслава Юрія П, Записки НТШ / За ред. М. Грушевського, 1896. – Т. 12. – С. 3. **20.** *Грушевський М.* Вказ. праця. – С. 232; *Zubrzycki D.* Kronika miasta Lwowa. – Lwów, 1844. – S. 488–489. **21.** *Roepell,* Uber die Verbreitung des Magdeburger Stadtrechts im Gebiete des alten Polnischen Rechts oswaerts der Weichsel, Breslau 1857. – S. 257. **22.** *Teksty źródłowe do historii miasta Wrocławia, zestawili K. Maleczynski i J. Reiter, I. 1.* – Wrocław 1951. – S. 22–23. **23.** *Ткач А. П.* Історія кодифікації дореволюційного права України. – К.: Вид-во Київськ. ун-ту, 1968. – С. 39. **24.** *Kaindl R-F.* Beitrage der Geschichte des deutsche Rechts in Galizien, Archiv fur Ost-europaische Geschichte, Bd 100, R II Helf, Wien 1910. – S. 400. **25.** *Антонович В.* Исследование о городах в юго-западной России. Предисловіе к I тому V части Архива юго-западной России. – Киевъ, 1870. – С. 45. **26.** *Линиченко И. А.* Черты из истории сословий в юго-западной Галицкой Руси XIV–XV в. – М., 1894. – С. 212. **27.** *Грушевський М.* Вказ. праця. – С. 237. **28.** *Грушевський М.* Передмова до праці М. Владимирського-Буданова. Владимирский-Буданов М. Німецьке право в Польщі й Литві. Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV – XVIII в. – Львів, 1904. – Ч. 2. – С. 1–2. **29.** *Довнар-Запольський М.* Государственное Хозяйство Великого Княжества Литовского при Ягеллонах. – К., 1901. – Т. 2. – С. 275–276. **30.** *Czołowski A.* Вказ. праця. – С. 35. **31.** *Jakowliw A.* Вказ. праця. – С. 15. **32.** *Владимирський-Буданов М.* Німецьке право в Польщі і в Литві // Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV– XVIII в. – Ч. 2. – Львів, 1904. – С. 183, 275–276. **33.** *Дейвіс Норман.* Європа. Історія / Пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. – К., Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – С. 787. **34.** Там само. – С. 698. **35.** *Кіселичник В.* Міське право та самоврядування громади Львова (друга половина XIX – початок XX століття): Монографія. – Львів: ЛьвДУВС, «Край», 2008. – С. 57. **36.** *Klabouch J.* Die Lokalverwaltung in Cisleithanien // Die Habsburgermonarchie, 1848–1918. – Wien: Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1975. – Bd. 2: Verwaltung und Rechtswesen. – S. 271. **37.** *Дейвіс Н.* Вказ. праця. – С. 795. **38.** *Кіселичник В.* Вказ. праця. – С. 49. **39.** Statut królewskiego stołecznego miasta Lwowa // Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla królestwa Galicyi i Lodomeriји wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim. Rok. – 1870. – Część XXII. – № 79. – S. 1–47. **40.** Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час): Навч. посіб. / За ред. проф. Б.Й. Тишика. – Львів: Світ, 2006. – С. 610. **41.** Statut królewskiego stołecznego miasta Lwowa // Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla królestwa Galicyi i Lodomeriји wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim. Rok. – 1870. – Część XXII. – № 79. – S. 7.